

CARME NOGUERA FALGUERA. INFERMERA, FILLA I NETA D'HOSPITALERS D'OTOT

RAMIÓ JOFRE, Anna¹ - TORRES PENELLA, Carme²

 <https://orcid.org/0000-0003-0419-6277>

 <https://orcid.org/0000-0003-1979-5467>

1. *Associació Febe d'Història d'Infermeria de Llengua Catalana*. Barcelona (Barcelonès). anna.ramio@hsj.edu.es

2. *Associació Febe d'Història d'Infermeria de Llengua Catalana*. Lleida (Segrià). carme.torres@udl.cat

Rebut: 20 de desembre de 2023

Acceptat: 13 de març de 2024

PARAULES CLAU:

- *Infermeres*
- *Guerra Civil Espanyola*
- *Formació d'Infermeria*
- *Hospital d'Olot*
- *Hospital Clínic de Barcelona*

PALABRAS CLAVE:

- *Enfermeras*
- *Guerra Civil Española*
- *Formación de Enfermería*
- *Hospital de Olot*
- *Hospital Clínic de Barcelona*

KEYWORDS:

- *Nurses*
- *Spanish Civil War*
- *Nursing training*
- *Olot hospital*
- *Hospital Clínic of Barcelona*

RESUM: El testimoni de Carme Noguera, de 109 anys, permet conèixer escenaris històrics d'abans, durant i després de la Guerra Civil Espanyola: els hospitalers i congregacions de l'Hospital d'Olot; l'Escola d'Infermeres de la Generalitat republicana; la pràctica infermera de guerra a l'Hospital Clínic i de postguerra a Olot i Vic; la il·legitimitat dels títols republicans, la revalidació dels estudis de Practicant i el paper de la dona.

CARMEN NOGUERA FALGUERA. ENFERMERA, HIJA Y NIETA DE HOSPITALARIOS DE OLOT. RESUMEN:

El testimonio de Carme Noguera, de 109 años, permite conocer escenarios históricos de antes, durante y después de la Guerra Civil Española: los hospitalarios y congregaciones del Hospital de Olot; la Escuela de Enfermeras de la Generalitat republicana; la práctica enfermera de guerra en el Hospital Clínic y de postguerra en Olot y Vic; la ilegitimidad de los títulos republicanos, la revalidación de los estatutos de Practicante y el papel de la mujer.

CARMEN NOGUERA FALGUERA. NURSE, DAUGHTER AND GRANDDAUGHTER OF OLOT HOSPITALERS. ABSTRACT:

The testimony of 109-year-old Carme Noguera provides an insight into historical scenarios before, during and after the Spanish Civil War such as hospital staff and congregations of Hospital d'Olot; the Nursing School of the Republican Generalitat; the practice of nursing during the war in the Hospital Clínic and after the war in Olot and Vic; the illegitimacy of republican diplomas, the revalidation of Practitioner's statutes and the role of women.

CITACIÓ DE L'ARTICLE: RAMIÓ JOFRE, Anna; TORRES PENELLA, Carme. "Carme Noguera Falguera. Infermera, filla i neta d'hospitalers d'Olot". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2024; 82: 129-148. <https://doi.org/10.1344/gimbernat2024.82.6>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Anna Ramió Jofre; Carme Torres Penella, 2024

DOI:10.1344/gimbernat2024.82.6

INTRODUCCIÓ

El projecte Preservem la Memòria, que s'està portant a terme al Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona, ens ha permès conèixer en profunditat les primeres infermeres col·legiades de Barcelona. De Carme Noguera ens va captivar el seu context familiar sanitari, de dona i infermera formada a l'Escola d'Infermeres de la Generalitat republicana i de la seva experiència a la guerra civil i la postguerra. Una veu més d'infermera de guerra que hem pogut afegir als tretze valuosos testimonis que havíem aconseguit resguardar d'aquest període de guerra i exili en projectes anteriors (2008; 2015).^{1,2} L'objectiu d'aquest article és donar a conèixer el context sanitari familiar i la trajectòria personal i professional de Carme Noguera, com a testimoni d'alumna infermera de l'Escola d'Infermeres de la Generalitat, d'infermera de guerra a l'Hospital Clínic de Barcelona, el Sanatori Els Pins, i de la postguerra a l'Hospital d'Olot i a Vic. Es tracta d'un estudi qualitatiu d'història oral de fonts directes a través l'entrevista a Carme Noguera, i de fonts documentals personals facilitades per ella mateixa, així com les extretes de l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona (AGDB), l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB) i bibliografia de referència. L'article resulta d'aprofundir en el relat biogràfic de Carme Noguera a través les tècniques de recerca, observació i anàlisi del contingut oral i documental.

MARC TEÒRIC DE LES PROFESSIONS AUXILIARS SANITÀRIES DEL SEGLE XX

Des de l'edat mitjana es coneixen diferents denominacions d'oficis i persones dedicades a tenir cura de la vida i la salut de malalts, pobres i desvalguts. Matrimonis d'hospitalers: *hospitaler i hospitalera*,³ *confreres, donades i donats*;⁴ *infermer, dona qui ha càrrec de les dones malaltes, dona qui ha càrrec dels infants*,⁵ que són atesos en llogarets, albergs, centres cenobials, grans monestirs i hospitals. La figura i funcions de l'hospitaler ha perviscut fins al segle XIX. A mitjan segle XIX i principis del segle XX els oficis relacionats amb la salut es van anant ordenant, fins aconseguir la consideració de professió, amb dos mecanismes de control i institucionalització: la llicència per exercir que donava el títol i la col·legiació professional.

La Llei Moyano⁶ d'instrucció pública de 1857 va regular els ensenyaments a Espanya, amb un model encara vigent (educació primària, secundària i universitària). Derogà els títols oficials de sagnador i cirurgià menor o ministrant d'aleshores, i creà el títol de practicant i de llevadora, que expedien les facultats de medicina. Els

practicants amb funcions d'ajudant del metge aplicaven els tractaments farmacològics prescrits, i les llevadores, de gran tradició, se centraven en l'atenció a la dona durant l'embaràs, part i puerperi, i també al nadó, en els domicilis de les parteres i en institucions. El 1915 s'oficialitza la professió d'infermera,⁷ amb competències per assistir a domicili, en clíniques i hospitals. El 1953 s'unifiquen els antics estudis i professions d'infermera, llevadora i practicant. Es crea un únic títol professional d'Ajudant Tècnic Sanitari (ATS).⁸ Desapareix la titulació de practicant i la de llevadora esdevé una especialitat de l'ATS. L'any 1958 s'estableix l'equivalència a efectes professionals de la titulació de practicant i d'ATS. El 1966 s'aconsella la unificació del títol, amb la possibilitat de convalidar el de practicant pel d'ATS. Amb la integració de les escoles d'ATS com a escoles universitàries, el 1980 s'unifiquen els drets professionals i corporatius de practicants, llevadores, infermeres i ATS amb els nous diplomats en infermeria, amb dret de convalidació.⁹

DE FAMÍLIA HOSPITALERA

La Carme va néixer als baixos de l'Hospital Sant Jaume d'Olot, al carrer de Sant Rafel número 21, a quarts d'onze del vespre del dia 22 d'agost de 1914. Allí vivia amb els seus pares, Àngel i Dolor, i quatre germanes més. La germana gran va ser brodadora; la segona, amb deu mesos va caure a casa de la dida i es va morir; la Carme és la tercera; la quarta es deia Maria Teresa i va estudiar practicant i matrona; la petita es va quedar a casa i no va estudiar res.

La família Noguera vivia al mateix edifici de l'hospital des del 1880, en què Eudald Noguera Marjantí, avi de la Carme, va demanar en arrendament l'habitable de l'hospital que fa cantonada amb el carrer dels Dolors per a muntar una botiga-taller per al seu negoci de cadires i practicar els seus oficis. El gener de l'any següent, després d'unes obres de condicionament, l'ocupa i el lloga per dotze duros l'any. El 1882 la junta de l'hospital li demana que s'ocupi dels banys públics, i el nomena encarregat de la Casa de Banys el 1891. L'avi Eudald exercia els oficis de cadiraire però també els de pedicur, barber i d'arrencar queixals a l'habitable de l'hospital. En la unió d'aquestes últimes activitats trobem la persistència d'un fet habitual en la història de la medicina, que és el tronc comú que durant molts anys, ja des de l'edat mitjana, van tenir barbers i cirurgians.¹⁰ Com que en aquell temps no hi havia ningú que ho fes, l'Eudald feia aquestes feines a la seva botiga-taller, a la vegada que les ensenyava a fer al seu fill Àngel.

Figura 1. Carme Noguera Falguera, de jove. (Font: arxiu família Noguera).

Figura 2. Carrer de Sant Rafael i façana de l'antic Hospital de Sant Jaume d'Olot.

L'avi Eudald Noguera mor l'any 1908. La junta de l'hospital nomena el seu fill, Àngel Noguera, de disset anys, interí en els càrrecs del seu pare, amb els mateixos deures i emoluments. El 1921 Àngel Noguera Magrià és nomenat per la junta recol·lector de les quotes de subscripció d'almoines a benefici de l'hospital, amb una retribució del 5% de la col·lecta.¹⁰ Aquesta era una activitat pròpia d'*hospitaler* a la majoria d'hospitals arreu Catalunya des del segle XIII. Era característic que cadascun d'ells, junt amb la muller, visqués al mateix hospital i tingués cura de la seva administració. Sota la direcció patronat de l'hospital, recollien les almoines, feien anar els horts, rebien els llegats, al mateix temps que vetllaven pels malalts o acollits.¹¹

Àngel Noguera, a més de recol·lectar les quotes de subscripció d'almoines, ocupar-se dels banys públics i mantenir el negoci de cadires ajudat per la seva dona, no descuida la vocació sanitària ensenyada pel seu pare, així que treballa a l'hospital de pedicur i d'ajudant dels metges i cirurgians. El trasllat del taller-botiga a l'edifici del costat de l'hospital, que llurs propietaris l'havien donat a l'hospital, suposà que la Carme, amb la família, anés a viure al primer pis, aleshores dit principal, del mateix edifici, la disponibilitat que el seu pare Àngel Noguera ofería a l'hospital era permanent. Per aquest motiu la família no pagava ni lloguer ni llum, només la força que necessitaven per al torn de fer cadires. No li calia sortir de l'edifici per estar a l'hospital, hi havia comunicació directa a través d'una sala d'avis. El 1930, amb quaranta anys, Àngel Noguera és nomenat a prova com a *“encarregat de les Sales i la Clínica operatòria annexa a l'Hospital; auxiliar dels metges de torn, a qui han de donar instruccions del que ha de fer”*. A la pràctica les seves funcions eren “les de custodiar el material i instrumental quirúrgic; fer d'ajudant o d'anestèsista en les operacions; assistir la visita diària del metge de torn, recollir les fórmules i les indicacions donant curs a les primeres i practicant les segones; practicar les cures a tots els malalts de la Casa que per la seva índole o qualitat li siguin confiats pel metge en qualitat d'auxiliar”. L'any 1934 la Junta decideix nomenar Noguera efectiu en el càrrec. La Carme, ja de ben petita, s'interessa i aprèn les noves activitats del pare i les ensenyades per l'avi.¹⁰

ELS GERMANS DE LA CARITAT I LES GERMANES VEDRUNES DE L'HOSPITAL

De nena, la Carme recordava que a l'hospital hi havia dos germans de la caritat. L'un s'ocupava dels malalts i l'altre preparava les medecines de la farmàcia i també de l'hort, fins que van marxar. Els Germans de la Caritat era una pia associació laical. Els seus membres, fruit d'inquietuds religioses, orientaven les seves vides a

l'exercici d'activitats assistencials, en aquest cas l'atenció als pobres malalts. Havien arribat a l'Hospital d'Olot durant el primer trimestre de 1793. S'encarregaven de tenir cura dels malalts i les malaltes, els ajudaven a menjar i beure i preparaven i donaven les medecines prescrites pels facultatius. Dels Germans depenia l'infermer que els servia d'ajudant i la infermera que tenia especial atenció de les malaltes i expòsits. Com a personal auxiliar, tenien la minyona que s'ocupava de rentar la roba i el seu recompte; la robera que la repassava, apedaçava i en feia de nova; la cuinera; un mosso i les vetlladores. Per la Guerra del Francès (1808-1814) els Germans van ser expulsats de la vila. Acabada la contesa, l'any 1814 l'Ajuntament els va tornar a admetre a l'hospital, que acabarien abandonant definitivament el 1930.¹² A conseqüència de la seva marxa, té lloc una reorganització dels serveis de l'hospital, per la qual cosa la preparació de les medicines és assumida per una germana vedruna. Aquesta comunitat era present a l'hospital des de 1847. La missió de les germanes era polifacètica. De la seva competència era la neteja, la cuina, la bugaderia, la infermeria i el quiròfan. Es regien per unes normes que especificaven com havien de procurar els aspectes higiènics ambientals de les sales i vigilància dels malalts, l'alimentació, l'assistència al metge i el seguiment de les seves prescripcions, entre d'altres.¹³ Al cap de poc temps, la preparació de medicaments va passar a ser competència d'Àngel Noguera, que acaba preparant-los com si fos el farmacèutic, alhora que n'administra per mitjà d'injeccions.

EL PAPER DEL DOCTOR DANÉS EN LA VOCACIÓ INFERMERA DE LA CARME

L'hospital tenia aconduït un operador, el doctor Joaquim Danés i Torra. Doctorat en cirurgia per la Universitat a Madrid, va arribar a ser el director de l'Hospital d'Olot. Danés va ensenyar a l'Àngel tot allò relacionat amb les intervencions quirúrgiques que portava a terme a la clínica operatòria annexa a l'hospital: esterilitzar la roba, bullir el material per a les operacions i també anestesiar. La Carme aprenia de son pare el que feia a l'hospital i dins del quiròfan. El pare li explicava que hi havia un metge que hi anava a veure operar el doctor Danés i també anava al Clínic per aprendre'n. Quan en va saber prou, va operar a l'Hospital d'Olot i el pare li feia d'anestèsista, i sempre li deia que era molt bon anestèsista; son pare li contestava: *“miri, quan se'n sap, se'n sap i ja està”*.

El doctor Danés li deia a l'Àngel: *“la teva noia hauria d'estudiar per infermera, que ens ajudaria molt”*. Aleshores hi havia al poble molts forasters, entre els quals la

família coneixia la marquesa de Sentmenat. Son pare li va dir: *“és que la meva noia voldriem que estudiés per infermera”*. La marquesa coneixia la directora de l'Escola d'Infermeres de Valdecilla (Santander), un centre que gaudia de molt de prestigi. Li hi va aconseguir una plaça. La Carme, que llavors comptava setze anys, no hi va poder anar perquè sa mare s'hi va oposar.

Quan la Carme va complir dinou anys, just s'havia creat l'Escola d'Infermeres de la Generalitat republicana. El doctor Danés li va donar propaganda de l'escola al seu pare, i li digué: *“ara és l'hora”*. Danés els va adreçar al doctor Pijoan, que n'era el director i treballava en un dispensari vora l'Estació de França.¹⁴ El pare la hi portà i el doctor Pijoan li va preguntar a Carme si havia estat malalta; li va fer un reconeixement físic i en acabar va dir: *“sí, ja pot entrar”*.

EXPERIÈNCIES EN LA FORMACIÓ INFERMERA

El pare va acompanyar la Carme a la Residència de l'Escola d'Infermeres, situada al carrer d'Urgell número 216, i se'n va tornar cap a casa. Ella es quedà sola amb set alumnes més. Era el 3 de desembre de 1933. Tenia dinou anys. Recorda el nom d'algunes de les companyes de primer curs: Maria Pi, de Barcelona; Maria Riera, d'Amer (La Selva); Rosa Castelló, de Castelló d'Empúries o Sant Pere Pescador; Dolors Roig, de l'Espuga Calba; Rosa Ninclis, de Tarragona o Sant Pere de Ribes; Teresa Binèfar, que es va casar a Sabadell; Maria Pitarch, de vora de Barcelona, i la Pepita Camps, la més gran, que era de les terres de Lleida.

Com a professorat de teoria tenien el doctor Baltasar Pijoan; un altre professor, Sixte Cambra, explicava física i química. Hi havia tres o quatre metges més i una professora de cultura general que es deia Anna Judas. També recorda el doctor Gabarró García, que ensenyava matemàtiques i li agradava l'excursionisme, de manera feia moltes excursions amb les alumnes.

Les pràctiques es feien al Clínic. La professora instructora de pràctiques era Montserrat Ripol Noble, una infermera de reconeguda trajectòria educativa i professional, dama de la Creu Roja, infermera per l'Escola de Santa Madrona, becada per la Fundació Rockefeller en cursos de Salut Pública i estades en universitats americanes. L'octubre de 1933 es va fer càrrec de la docència a l'Escola d'Infermeres de la Generalitat.^{15,16} La Carme recorda la Montserrat i s'hi refereix com *“la directora”*. Un bon dia els va dir: *“totes a casa”*. I van tornar després de Nadal per fer pràctiques.

Ripol les va anant repartint per les sales de l'Hospital Clínic: *“tu aquí, tu allà, tu més enllà...”*. Al primer pis de l'hospital hi havia els homes, al segon les dones i dues rengleres de llits. La Carme no va restar impressionada per aquella visió, perquè estava acostumada a veure llits i malalts a l'Hospital d'Olot. El pare ja l'havia ensinistrada a posar injeccions subcutànies i intramusculars, les sabia donar, sabia també prendre el pols i la temperatura. A l'Escola, però, no els ho va dir mai, ni se'n van assabentar mai, perquè hauria semblat pretensiosa.

La Carme va fer pràctiques a la sala dels operats del doctor Trias i Pujol, a la sala de medicina general del doctor Cuatrecasas i a la sala de les dones que havien tingut criatures del doctor Nubiola. També va anar amb altres companyes al dispensari del doctor Pijoan. Ell d'entrada els va explicar que havia tingut allí dues infermeres, una de les quals la primera vegada que va tenir contacte amb l'ambient sanitari es va desmaiar; quan es va refer la va tornar a portar al dispensari i es va tornar a desmaiar; a la tercera ja no es va desmaiar més i va esdevenir molt bona infermera.

Després el doctor Pijoan va preparar una injecció i va explicar la tècnica de la injecció intramuscular: *“Mireu, heu de dividir el gluti en tres parts, l'heu de posar en el costat superior extern, mai en cap altre perquè podríeu trobar una vena. Aquesta és la cosa que sempre heu de tenir present”*. Com que la Carme era al seu costat, li va donar la xeringa i li va dir: *“tingui, posi-la”*. A ella, com que ja en sabia, no li va costar gaire; ho va fer bé. Ell no va dir si ho havia fet bé o malament, però les altres companyes s'ho estaven mirant i van veure que se n'havia sortit bé.

Un altre dia un metge els va dir: *“us vull ensenyar a posar una injecció a la vena i que no surti sang”*. I ja ho van aprendre per a sempre. Un altre dia, un xicot que havia estat ingressat al Sanatori del Montseny li va dir a la Carme: *“com és que no hi surt mai sang? En canvi, al sanatori sempre me'n sortia?”*. La primera intenció d'ella era de dir-li: *“és que ja se li ha acabat. No en té”*. Va pensar que s'enfadaria. Era fill de marquesos i calia anar amb peus de plom; i li va contestar: *“això és perquè soc professional”*.

Les alumnes van acabar fent pràctiques per tots els serveis de l'hospital, els dispensaris i la sala d'operacions. Les monges del Clínic s'ocupaven de servir el menjar, es cuidaven de la roba i les alumnes aplicaven les prescripcions del metge, si havien de donar una cullerada de medicina, una injecció, o el que calgués. Una vegada la Carme estava preparant injeccions i un metge li va dir: *“doni'm, ja li rento jo la xeringa, vostè faci'm aquesta cosa”*. Ella ho va fer i en tornar, veient la xeringa

plena, va pensar: *“guaita, ja t’ha deixat la xeringa preparada”*, i la va posar a una dona. L’endemà la mateixa dona havia de tornar i no venia! *“Que estrany! Aquesta dona no ve!”*, s’exclamaven. En explicar-ho al metge es va descobrir que el que hi havia a la xeringa era aigua de l’aixeta. Ella li havia posat a la vena una injecció de deu centímetres d’aigua. *“Què li passarà?”*, es preguntava. En veure-la arribar, ja van respirar tranquils. Justament aquell dia havia arribat amb retard.

També li calia aprendre a fer analítiques. Per aquest motiu la directora la va enviar a la Clínica Plató, on li van ensenyar a fer comptatges d’hematies i leucòcits. Un dia el metge li va dir que pugés a veure un malalt al pis de la Clínica, que li fes un comptatge de leucòcits i que quan el tingués el pugés a dalt, que ell vindria més tard. Ella, però, no el va pujar. Es tornava boja fent el comptatge: normalment hi ha de 6.000 a 10.000 leucòcits i li’n sortien 42.000. *“Això no surt bé”*, es deia. Ho va tornar a comptar dues vegades més, fins que va venir el metge i va dir: *“està bé, Carme, està bé, perquè aquest home té una leucèmia”*. *“Home”*, li va contestar, *“haver-ho dit abans!”*. Quan va saber fer comptatges, li van dir: *“no cal que torni, ja en sap”*. I no hi va tornar. Va continuar fent pràctiques a l’Hospital Clínic.

La Carme també explica que a l’Hospital Clínic feien pràctiques alumnes de dues escoles més, les de Santa Madrona i les de la Creu Roja. El doctor Pijoan, director de la seva, en alguna ocasió els havia expressat que no volia que es barreassin a la mateixa sala de l’Hospital Clínic.

No tot eren classes i pràctiques d’hospital. Les alumnes feien gimnàstica al matí, algun dia bàsquet, també natació, salts de llargada, córrer i saltar. La Carme no sabia nedar i el professor no donava l’abast amb tanta noia, però li va demanar que li n’ensenyés. Ho va provar, però no se’n va sortir.

La directora, al cap de dos anys, els va dir: *“ara s’han d’examinar”*. La professora de Cultura General els va advertir: *“com que no sabeu res de com van els exàmens perquè no us heu examinat mai, farem veure que us examinem”*. La Carme s’ho va prendre malament, protestà, però ningú més no va dir res. La professora Anita Judas va repartir un full de llibreta a totes perquè escriguessin i quan van acabar la prova les va recollir per a corregir. De resultes de tot plegat, la directora va dir a unes alumnes, entre les quals hi havia la Carme, que la professora Anita Judas estava molt enfadada. Les alumnes li van preguntar per què i els va respondre: *“alguna de vostès ha posat molts disbarats”*. La Carme

es posà a riure i la directora li preguntà: “*ha sigut vostè? No podia ser ningú més*”. Poc després la professora els donà les proves corregides i puntuades, i els va demanar que les hi tornessin. La Carme no la hi va tornar perquè no hi trobava el sentit, mentre que la resta de companyes sí que ho van fer. La professora mantenia que la Carme no podia aprovar perquè li havia posat coses com, per exemple, que l’Oro del Rin -que era un bar de la Gran Via- passava per Alemanya, que el Danubi passava per Viena, que el Sena era un riu rus i que el Volga passava per París. La professora s’ho va agafar malament i considerava que l’autora de l’examen en qüestió era “*la més burra de totes*”, que no podia aprovar i que havia de repetir. Decidida a fer-ho, portà el cas a la comissió de seguiment, on argumentà que no la podia aprovar, i que ho podia demostrar amb el document de la prova. Com que la Carme, però, no li havia tornat l’examen, no ho va poder demostrar. La solució més favorable per a la Carme només podia ser que quan es fes l’examen aquesta professora no hi fos.

L’examen de veritat va ser un dia d’abril de l’any 1936. A l’aula hi havia un pot gros ple de papers amb el nom dels temes d’examen. Ella en va agafar un i li va sortir l’aparell digestiu. El doctor Trias li va fer preguntes i ella anava responnent. El doctor Manel Pujol continuà després amb les preguntes. Tot d’una Carme va fer referència a la saliva. El doctor Pujol li preguntà per què la saliva. Ella contestà: “perquè la primera digestió es fa a la boca amb la saliva, després de ben mastegat i ensalivat”. “Sí, d’acord”, li contestà Pujol. I així es van acabar les preguntes. Un cop acabat l’examen oral, els van fer fer un dictat. No es tractava de rius, sinó que era un dictat a la pissarra. Quan va acabar, no li van dir si estava bé o malament. Els van dir a totes que ja se’n podien anar a les sales. Més tard van saber que totes estaven aprovades. Només donaven aprovat i prou. La Carme va tenir a les mans el títol d’infermera. Era un títol gros amb moltes coloraines, però no recorda que l’hi haguessin donat. No recorda haver-lo vist mai més. Va continuar treballant a l’Hospital Clínic, a urgències, i als vespres en un dispensari d’un metge de medicina general fent analítiques.

De la professora de cultura general la Carme no em va saber res més; tampoc de Montserrat Ripol, que poc temps abans de la guerra deixà l’escola en ser nomenada instructora de sanitat al Centre de Sanitat Rural de Barbastre. Poc temps després, demanà l’excedència per exiliar-se a Veneçuela, on va assumir la subdirecció de l’Escola Nacional d’Infermeres, càrrec que exerciria fins a la seva mort, l’any 1942.¹⁶

TRAJECTÒRIA PROFESSIONAL

Guerra Civil. Hospital Clínic, Sanatori Els Pins. Barcelona

Quan esclatà la guerra, Carme continuà treballant a l'Hospital. Els dos primers dies del conflicte no pogué sortir de casa pels trets que hi ha al carrer. Després, treballà de nou a l'Hospital Clínic. Tot canvià molt de pressa als hospitals catalans. El caos i la improvisació, juntament amb la fugida de monges i religiosos, va provocar que les infermeres titulars es fessin responsables dels serveis. Faltaven mans per cuidar. Per aquest motiu la Conselleria de Sanitat i Assistència Social Generalitat va fer una crida a la població per ràdio i premsa, per convocar infermeres i ajudants d'infermeria voluntàries per treballar en l'assistència mèdica. Dos dies més tard, l'Institut d'Assistència Social obrí una inscripció de ciutadanes que, per llur professió, estudis o vocació es consideraven amb aptitud per treballar a les Cases de Maternitat i Protecció a la Infància. Una invitació a les dones per a la mobilització que van aprofitar. Elles no podien anar a combatre al front, però sí que podien ser útils en aquella guerra cuidant malalts i ferits.¹⁷

Per a fer front al sosteniment econòmic dels grans hospitals de Barcelona, la Conselleria de Sanitat i Assistència Social decidí, a principis d'octubre de 1936, que passessin a ser propietat de la Generalitat. Més endavant, les institucions procedents de beneficència particular foren confiscades amb caràcter definitiu, basant-se entre altres raons, en el fet que la Generalitat ja s'encarregava del manteniment econòmic de la major part d'aquestes institucions d'assistència social. Com a annexos de l'Hospital Clínic, es disposava de 120 llits a l'Hospital Proletari (antic Sant Joan de Déu) i cent llits per a malalts tuberculosos al Sanatori Els Pins, ubicat al Palau dels Comtes de Fígols, a la Via Augusta, actualment desaparegut. Dels 846 llits que hi havia al Clínic abans del 18 de juliol de 1936, se n'havia passat a controlar, a la primavera de 1937, prop de mil tres-cents.¹⁸ La Carme va treballar al Sanatori Els Pins la major part de la guerra. Es té constància que hi era l'agost de 1937 com a personal de l'Hospital Clínic, amb la categoria d'infermera titular i un sou de cinc pessetes anuals.¹⁹ Explica la Carme que poc abans de la guerra l'edifici acollia la Residència i Escola del Nen Jesús, que es dedicava a la ensenyança, fundada per unes monges franceses conegudes com "les dames negres", pel seu hàbit.

Durant la guerra hi havia racionament de tota mena. La Carme proposà als pares que la seva germana M. Teresa, que volia estudiar per infermera, anés a

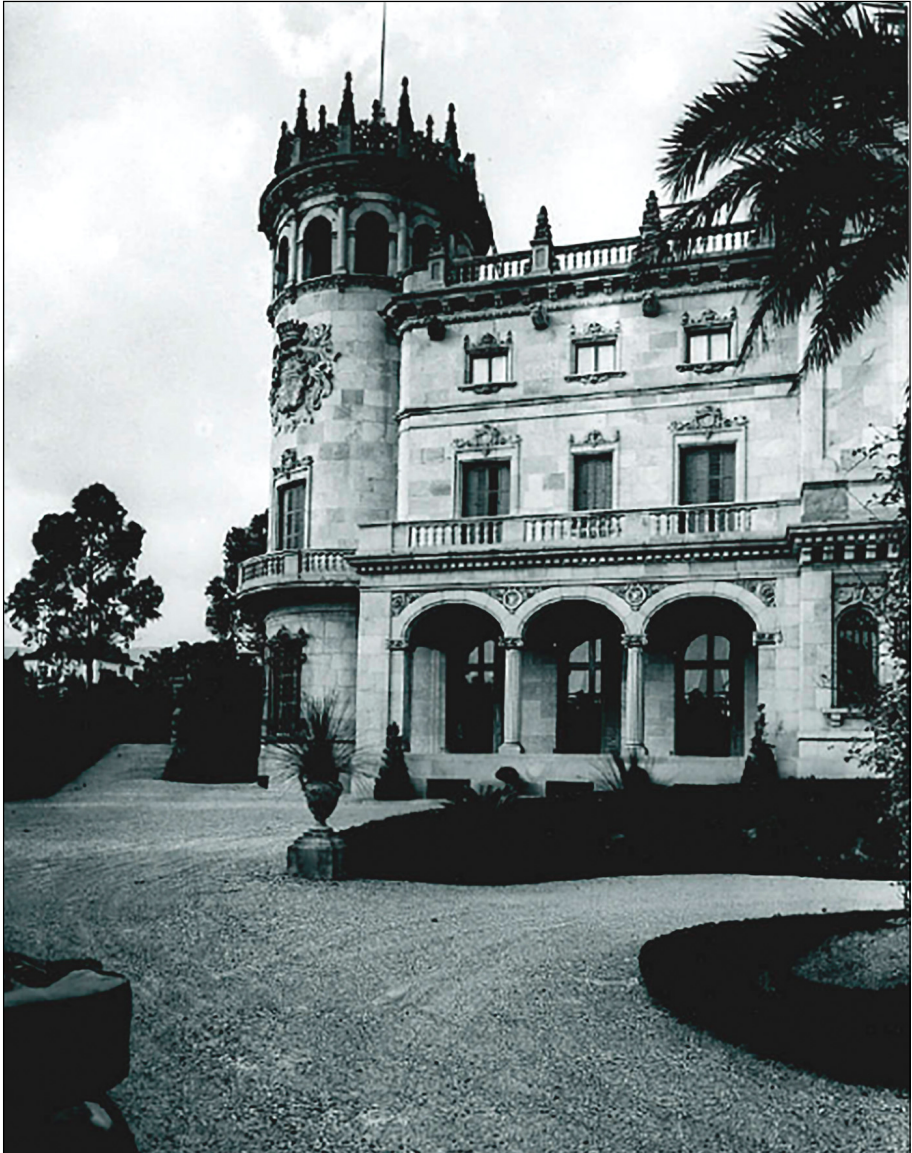

Figura 3. Sanatori Els Pins, situat al palau dels comtes de Fígols a Barcelona, avui desaparegut. (Font: enricsagnier.com).

Barcelona. Ella mateixa se'n faria càrrec i així ells no patirien tant el rigor del racionament. La M. Teresa va fer cap a Barcelona a estudiar per infermera. Treballà a l'Hospital Clínic, on fou nomenada infermera titular interina el novembre de 1938.²⁰ Dos mesos després, entrarien els *nacionals* a Barcelona.

A l'Hospital d'Olot, els primers mesos de guerra el doctor Danés es va assabentar que volien matar el pare de la Carme. El nom d'Àngel Noguera apareixia en una llista. Danés ho va evitar, va dir als que ho volien posar fi a la seva vida que no el matessin, que era l'únic practicant que hi havia a Olot i que si algú, o un dels seus, es posava malalt, no el curaria ningú; i afegí: *"ell és l'únic que us put curar"*. No el van matar, però li van dir que si moria un dels seus, el matarien. Son pare va continuar treballant com si res a l'hospital, però com que no les tenia totes, dormia a les golfes. En canvi, el doctor Danés quedà sol com a operador i el 5 de gener de 1939 efectuà l'última operació i emprengué el camí de l'exili.²¹ Les germanes Vedrunes ja havien estat acomiadades a l'inici de la guerra per la junta de l'hospital, que els abonà cinquanta pessetes en concepte d'indemnització d'un mes de servei i altres despeses. L'excepció foren dues monges: la germana Martina Tubau, que per la seva edat avançada va romandre hospitalitzada, i la germana Maria Homs, que per malaltia també va restar ingressada.^{13, 22}

Postguerra a Olot. Exercici lliure. Hospital d'Olot i Dispensari. Revalidant estudis de practicant.

Acabada la guerra, la Carme va continuar treballant a l'Hospital Clínic uns tres anys, fins que un Nadal la van anar a buscar el seu pare i sa germana M. Teresa, que estudiava per llevadora i practicant. El pare li va dir que ha de tornar a casa. Ella li va contestar que no voli, que estava molt bé on estava. La germana, adreçant-se al pare, va intervenir: *"veus pare, la Carme ja no ens estima"*. Ella els contesta: *"és clar que us estimo"*. Finalment, va deixar el Clínic i va tornar a Olot.

Una vegada a Olot, es preguntà: *"i ara què faig aquí?"*. A l'hospital de la capital de la Garrotxa hi havien tornat les germanes Vedrunes. Una d'elles s'encarregava de la sala de dones. També s'hi feien operacions, però no cada dia. Un dia, una amiga li digué: *"mira, la meva cunyada ha tingut una nena; tenia emparaulada una dona per a cuidar-la, però li ha fallat. Voldries tu fer-te'n càrrec?"*. I va acceptar. Va cuidar moltes més parteres i malalts, fins que van obrir un dispensari a Olot, al carrer de Fontanella, on s'ocupava de cuidar nens i embarassades.

Figura 4. Àngel Noguera, curant el braç d'un nen, sota la mirada d'una religiosa Vedruna. (Font: arxiu família Noguera).

Figura 5. Carme Noguera, amb uniforme, amb companys al Dispensari d'Olot. Temps de postguerra. (Font: arxiu família Noguera).

El títol d'infermera de la Carme no era reconegut acadèmicament pel fet d'haver-lo obtingut durant l'etapa republicana. Per aquest motiu, l'any 1947 es va veure obligada a revalidar els estudis per lliure a la Universitat de Barcelona i es decidí a fer-ho per practicant. El 1948 obtingué el títol de practicant,²³ però no ho feu sola: el seu pare l'acompanyà en aquest procés i el mateix any també esdevingué practicant, als cinquanta-sis anys.²⁴ D'aquesta manera, Àngel Noguera es convertí en anestesista, tècnic legalment reconegut. El mateix procés havia fet molt abans la seva germana, M. Teresa que havia aconseguit les titulacions de llevadora i de practicant l'any 1942.²⁵ A partir d'aquesta data, exercí de llevadora a l'Hospital d'Olot. L'any 1966 la M. Teresa convalidà el títol de practicant pel d'ajudant tècnic sanitari.²⁶ A l'Hospital d'Olot és té constància que les dues germanes, quan al pare li tocava exercir d'ajudant del cirurgià, feien d'administradores d'anestèsia general. De la M. Teresa consten actuacions entre 1944 i 1959 i de la Carme fins a 1952,¹⁰ any que se n'anà d'Olot per casar-se a Vic. Àngel Noguera es jubilà el 1959 i morí un any més tard. En l'imaginari col·lectiu dels olotins era conegut, i se'l recorda encara avui, com "l'Àngel de l'Hospital", per l'arelada vocació i dedicació a la institució. Aficionat a la fotografia, la família donà el seu fons de 15.000 documents gràfics –alguns d'ells referents a l'hospital- a l'Arxiu d'Imatges d'Olot.

Formant una família. Infermera i pedicura a Vic

Amb trenta-set anys, la Carme decidí formar una família. En aquell temps, les dones quan es casaven no les deixaven treballar en institucions, d'acord amb la ideologia aleshores imperant. Al seu home tampoc no li feia gens de gràcia que treballés. Així és que va veure truncat el seu futur professional. Confessa que li va saber greu. Vic ja tenia un practicant i no li interessava que n'hi hagués un altre. L'únic que feia la Carme era posar algunes injeccions intramusculars o endovenoses quan li ho demanaven. Un dia va anar a un domicili per administrar una endovenosa a una pacient; el primer que li van preguntar va ser: "*vostè en sap, de posar injeccions a la vena?*". Ella quedà sobtada. La senyora li contà que una vegada havia tingut un malestar i l'havien portada a correuita a la clínica, i que a la sala d'operacions li havien fet malbé els braços buscant-li la vena, i que per això estava espantada. La Carme li va posar la injecció a la primera i la pacient li va dir: "*quina casualitat!*". La Carme respongué: "*de casualitat res, jo sé fer la meva feina*".

La Carme explica que l'aspecte més important del seu exercici professional és el de la disponibilitat i l'acompanyament a les persones que demanen ajuda, ja sigui per administrar un medicament, per a prendre la tensió arterial, o per arreglar els peus fent de pedicura, com li havia ensenyat el seu pare. Ella anava sovint a veure una senyora que vivia amb la minyona. De vegades hi anava amb motiu d'una medicació, però notava que el que més desitjava la senyora era parlar, era la seva companyia. La minyona li donava un munt de medicaments per a calmar-la i dormir. Resulta li'n va donar tants que un bon dia no es despertava. Corrents, la minyona va anar a buscar la Carme perquè es pensava que s'estava morint. La Carme li va prendre les constants i la va trobar bé. *"No es morirà"*, va dir la Carme a la minyona. No obstant això, va avisar el metge, per si de cas. El metge va dir el mateix: *"aquesta senyora no es mor, està adormida"*. Aquest cas és un exemple que quan la gent tenia un problema, anaven a buscar la Carme, perquè sabien que acudia i responia diligentment les seves necessitats, en un temps en què no hi havia infermeres que anaven als domicilis. Ara és diferent: les infermeres d'Atenció Primària fan domicilis.

CONSIDERACIONS FINALS

La Carme aquest any 2023 ha complert cent nou anys. La primera vegada que la vam sentir parlar va ser quan en tenia cent sis, per RAC1.²⁷ Jordi Basté la va entrevistar a propòsit de la covid. Ella li contava que feia cent anys que no havia estat malalta i que la covid li havia fet modificar les rutines: no podia assistir a classes de francès i d'anglès ni anar a berenar amb les amigues. Més enllà d'explicar-li que era infermera, d'haver exercit durant la guerra civil, de com havia canviat a bé la professió infermera, i de demostrar-li que mantenia fresc el record de Florence Nightingale, li explicava que seguia la política perquè li agrada el que diuen els uns i els altres. Es confessava entusiasta i nostàlgica de la República i del president Macià, alhora que condemnava les guerres. *"Passar una guerra —va dir— és molt dur. Ara, a propòsit de la covid, ens enfrontem a una guerra de microbis"*. I advertia als qui no es volien vacunar, que tenien més perill sense la vacuna. En escoltar-la, les companyes de l'Associació Febe²⁸ vam pensar: quina perla de dona i d'infermera, l'hem de conèixer i saber més d'ella. Sortosament, gràcies al projecte Preservem la Memòria, del Col·legi d'Infermeres i Infermers de Barcelona, el desig s'ha fet realitat.

Figura 6. Carme Noguera Falguera, 109 anys. (Font: arxiu família Noguera).

CONCLUSIONS

La biografia de Carme Noguera ens ha guiat per il·lustrar diferents aspectes socials i acadèmics del procés de professionalització infermera.

La trajectòria familiar dels Noguera testimonia el progrés social, acadèmic i professional de les activitats hospitaleres de cura i vigilància infermera. Un progrés que comença amb l'avi Eudald, que avança amb l'assumpció de cures complexes per part del pare, Àngel, i que continua amb les filles infermeres, Carme i M. Teresa, que revaliden l'avenç amb els títols oficials de practicant i llevadora. Es tracta d'un progrés que abasta des de l'última dècada del segle XIX fins a la primera meitat del segle XX.

El testimoni de la Carme és el d'una jove republicana que viu les experiències de la guerra civil com a infermera, i les pròpies d'una postguerra en què, com a dona,

es va veure obligada a assumir els canvis ideològics derivats de l'ideal de dona imposat pel primer franquisme.

Com a elements facilitadors del professionalisme de Carme cal destacar el privilegi de néixer i viure en un entorn familiar sanitari i estimulants, i el fet de poder estudiar a l'Escola de la Generalitat, avantguardista en infermeria, cultura i promoció de la dona, gràcies a un seleccionat professorat de teoria i de tutela de pràctiques clíniques hospitalàries. Com a elements en contra del seu progrés professional hauríem de referir-nos al fet que, per a les dones infermeres del seu temps, escollir casar-se comportava veure truncada la seva vida professional. Sortosament, avui això no passa.

NOTES

1. VALLS MOLINS, Roser (coord.); RAMIÓ JOFRE, Anna; TORRES PENELLA, Carme; ROLDÁN BURGOS, Aurora; RODERO SÁNCHEZ, Virtudes; VIVES RELATS, Carme; DOMINGO ROURA, Almerinda; DOMÍNGUEZ-ALCÓN, Carmen. *Infermeres catalanes a la Guerra Civil Espanyola*. 1ed. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2008. 165 p.
2. RAMIÓ JOFRE, Anna; TORRES PENELLA, Carme (coords.); VALLS MOLINS, Roser; ROLDÁN BURGOS, Aurora; RODERO SÁNCHEZ, Virtudes; VIVES RELATS, Carme; DOMINGO ROURA, Almerinda; DOMÍNGUEZ-ALCÓN, Carmen. *Enfermeras de Guerra*. 1ª ed. Barcelona: Ediciones San Juan de Dios, 2015. 252 p.
3. RAFAT SELGA, Francesc. "Metges, cirurgians i hospitals de Manresa a finals del segle XIII". A: *Gimbernat, Revista de Historia de la Medicina i de les Ciències de la Salut*. [Barcelona], 1990; 13: 215-228.
4. GIRONELLA DELGÀ, Anna. "L'Hospital de Santa Caterina de Girona: Un model de racionalització de la caritat (de mitjans de segle XIV al segle XV)". A *'Doctorat d'Història i Història de l'Art' UdG*. [Girona], 2002. Consultable a: <<http://hdl.handle.net/10256/1302>>. [Consulta: 29 febrer 2024].
5. FARGUES GARCÍA, Isabel. TEY FREIXA, Roser. (2015). "El segle XVIII: del Decret de Nova Planta al 1808". A: FARGUES GARCÍA, Isabel; TEY FREIXA, Roser. *Sis segles d'assistència hospitalària a Barcelona: de Santa Creu a Sant Pau*. Barcelona: Fundació privada de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, 2015, p. 73-95.
6. MINISTERIO DE FOMENTO. *Ley de instrucción pública autorizada por el gobierno para que rija desde su publicación en la península é islas adyacentes, lo que se cita*. *Gaceta de Madrid*, (10 de septiembre de 1857), 1710, p. 1-3. BOE-A-1857-9551.

7. REAL ORDEN DE 7 DE MAYO DE 1915. *Requisitos y certificado para ejercer la profesión enfermera*. Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. *Gaceta de Madrid*, núm. 141, de 21-5-1915.
8. DECRETO 4 DE DICIEMBRE DE 1953. *Unificación de los estudios de las profesiones de Auxiliares Sanitarias*. Ministerio de Educación Nacional. Boletín Oficial del Estado, núm. 363, de 29 de diciembre de 1953, páginas 7723 a 7724. BOE-A-1953-16590.
9. REAL DECRETO 2036/1978, de 23 de junio, *por el que se establecen normas de convalidación con el título de Ayudantes Técnicos Sanitarios*. Ministerio de Educación y Ciencia. "BOE" núm. 207, de 30 de agosto de 1978, p. 20266 a 20267 (2 p.) BOE-A-1978-22315
10. VILANOVA BASAS Joan. "La instauració de la pràctica de l'anestèsia a Olot". A: *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*. [Olot], 2005; 15: 205- 234. Consultable a: <file:///C:/Users/jmart/Downloads/278558-Text%20de%20l'article-381505-1-10-20140711.pdf>. [consulta: 5 desembre 2023].
11. RAFAT SELGA, Francesc. "Metges, cirurgians i hospitals de Manresa a finals del segle XIII". A: *Gimbernat, Revista de Historia de la Medicina i de les Ciències de la Salut*. [Barcelona], 1990; 13: 215-228.
12. PUIG REIXAC, Miquel. "Salut i Malaltia Olot en el segle XVIII". A: *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca de la Garrotxa* [Olot], 2013; 24: 35-166. Consultable a: <<https://www.raco.cat/index.php/AnnalsPEHOC/article/view/279292/367000>>. [Consulta: 26 Abril 2023].
13. ANTONIJOAN GOMÀ, Magdalena (1987). "Presència de la Comunitat Vedruna en l'Hospital d'Olot". A: *Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència*. [Barcelona], 1987; 8: 5-12. Consultable a: <Jornades d'Història de la Medicina d'Olot (1987) (ub.edu)>. [Consulta: 25 abril 2023].
14. CONSELLERIA DE CULTURA. Generalitat de Catalunya. "Ordre nomenant al doctor Baltasar Pijoan Soteres director de l'Escola d'Infermeres de la Generalitat de Catalunya". Butlletí de la Generalitat de Catalunya [Barcelona], 1933; 61: 22.
15. ARXIU GENERAL DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA (AGDB). Nomenament de Montserrat Ripoll Noble, instructora de l'Escola de la Generalitat de Catalunya amb pràctiques a l'Hospital Clínic de Barcelona. 20 desembre de 1933. AGDB. Q-546, exp 32.
16. GALLEGO CAMINERO, Gloria. *Montserrat Ripol Noble. Una biografia en imatges*. Panell de l'Exposició itinerant *Infermeres en la memòria la força invisible d'una professió*. Mallorca, 2018; Barcelona, Girona, Tarragona, Lleida i Manresa, 2022-2023.
17. TORRES, Carme; RAMIÓ, Anna. "Contingències d'infermeria en els centres sanitaris de Barcelona durant la Guerra Civil" A: *Gimbernat, Revista de Historia de la Medicina i de les Ciències de la Salut* [Barcelona], 2020; 73: 115-132.

18. HERVÁS I PUYAL, Carles. *La xarxa hospitalària a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*. Manresa: Publicacions de l'Arxiu Històric de les Ciències de la Salut (Col·lecció PAHCS; 19), 2014. 263p.
19. ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA (ANC). Relació de personal subaltern adscrit a l'Hospital Sanatori "Els Pins" annex a l'Hospital Clínic. 4 d'agost de 1937. Generalitat de Catalunya. ANC Fons 1-1. Caixa 572.
20. ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. *Ordre. Nomenament de Maria Teresa Noguera Falguera com a infermera titular interina de l'Hospital Clínic de Barcelona*. 7 de novembre de 1938. Generalitat de Catalunya. ANC. Fons 1-1. Caixa, 493.
21. CAHISA MUR, Manuel; COROMINAS BARNADAS, Josep M; HERVÁS PUYAL, CARLES. "Activitat quirúrgica a l'Hospital de Sant Jaume d'Olot des de l'any 1937 al 1939". A: *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut* [Barcelona], 1987; 8: 21-34. Consultable a: <<https://raco.cat/index.php/Gimbernat/article/view/43923>>. [Consulta: 5 desembre 2023].
22. AJUNTAMENT D'OLOI. *Homenatge a les Germanes carmelites Vedrunes de l'Hospital de Sant Jaume (26.07.2018)*. Consultable a: <<https://hospilolot.com/homenatge-a-les-germanes-carmelites-vedrunes-de-l-hospital-sant-jaume/>>. [Consulta: 25 abril 2023].
23. ARXIU HISTÒRIC DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA. (AHUB). *Expedient de Carme Noguera Falguera. Sol·licitud d'expedició del Títol de Practicant*. 9 d'agost de 1948.
24. AHUB. *Expedient d'Àngel Noguera Magrià. Sol·licitud d'expedició del Títol de Practicant*. 10 de juliol de 1948.
25. AHUB. *Expedient de M. Teresa Noguera Falguera. Sol·licitud d'Expedició del Títol de Practicant i de Matrona*. 9 de juliol de 1942.
26. AHUB. *Expedient de M. Teresa Noguera Falguera. Sol·licitud d'Expedició del Títol d'Ajudant Tècnic Sanitari*. 20 de gener de 1967.
27. *El món a RAC1 amb Jordi Basté* (12/05/2020). Consultable a: <<https://www.rac1.cat/programes/el-mon/20210408/493117994966/carme-noguera-106-anys-jordi-baste-exinfermera-vacuna-malla-ganxet.html>>. [Consulta: 25 abril 2023].
28. ASSOCIACIÓ FEBE D'HISTÒRIA D'INFERMERIA DE LLENGUA CATALANA. Consultable a: <<http://www.febenfermeria.org/>>. [Consulta: 5 desembre 2023].